

วาระที่ดิอาร์ไอ ภาคภูมิ จตุพรพรจันท์

อีกเพียงไม่กี่เดือน ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว ในปี 2565 หนึ่งความท้าทาย

คือจะทำอย่างไรให้คนไทยมีเงินเพียงพอสำหรับใช้จ่ายหลังจากเกษียณ โดยเฉพาะคนที่มียาจ่ายในแต่ละเดือนพอๆ กับรายได้ จึงไม่มีเงินเหลือออม หรือเก็บออมได้เพียงเล็กน้อย

ข้อมูลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนยังชี้ให้เห็นสิ่งที่น่ากังวล คือ ครัวเรือนยากจนมักแบ่งเงินไปซื้อลอตเตอรี่เป็นสัดส่วนต่อรายได้ที่สูงกว่าครัวเรือนรายได้สูง แทนการเก็บออมหรือใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นประโยชน์มากกว่า จึงน่าสนใจว่าทำไมคนจนจึงชอบเล่นลอตเตอรี่ และจะจูงใจให้คนกลุ่มนี้หันมาออมเงินเพิ่มขึ้นได้อย่างไร?

ปรากฏการณ์ที่ผู้มีรายได้น้อยชอบเล่นลอตเตอรี่นั้นไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่แต่อย่างใด ในหลายประเทศพบเช่นเดียวกัน และจากการศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์ นักจิตวิทยาหลายท่าน สรุปว่าเหตุผลที่คนจนชอบเล่นลอตเตอรี่มากกว่าคนรายนั้นเกิดจากความต้องการขยับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมและความรู้สึกดีต่อกว่า ซึ่งลอตเตอรี่นั้นถูกมองว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยทำให้ความฝันนั้นเป็นจริงได้ เนื่องจากลอตเตอรี่เป็นหนึ่งในไม่กี่ “เกม” ที่คนจนจะมีโอกาสชนะพอกๆ กับคนที่มั่งคั่งกว่า

อย่างไรก็ตาม การซื้อลอตเตอรี่ไม่ได้เป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมผล หรือเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเสมอไป เนื่องจากผลตอบแทนนั้นไม่ได้มีเพียงเงินรางวัลอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงความตื่นเต้นจากการได้ลุ้นว่าจะถูกรางวัลหรือไม่ และความสุขจากการได้รู้สึกว่าได้ตนเองมีความหวังที่จะหลุดพ้นจากความยากจน ดังนั้น หากผู้บริโภคซื้อ

ลอตเตอรี่ การออมของคนจน?

ลอตเตอรี่ในปริมาณที่เหมาะสม ก็อาจทำให้อยู่ในจุดที่ได้รับบรรณาธิปไตยสูงสุดได้ แต่พฤติกรรมที่น่าเป็นห่วง คือ การซื้อลอตเตอรี่มากเกินไปจนส่งผลเสียร้ายแรงต่อชีวิตความเป็นอยู่

เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้บริโภคซื้อลอตเตอรี่มากเกินไปจนกระทบชีวิตความเป็นอยู่ ต้องมีการปรับเปลี่ยนอย่างน้อย 2 เรื่อง

1. มีข้อมูลหรือความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้บริโภคมีการประเมินโอกาสที่จะถูกลอตเตอรี่มากเกินไปจากความจริง (overestimate) นำไปสู่พฤติกรรมซื้อมากเกินไป ข้อมูลความรู้ที่ควรมี เช่น หลักความน่าจะเป็น พร้อมความเข้าใจที่ถูกต้องว่าการซื้อเลขเดิมซ้ำๆ กันในทุกงวดไม่ได้ทำให้โอกาสถูกรางวัลมีมากขึ้น เป็นต้น

2. มีทักษะในการควบคุมตนเอง หากผู้บริโภคขาดความสามารถในการควบคุมตนเอง เมื่อถูกล่อลวงด้วยสิ่งเร้าเช่นลอตเตอรี่

ก็มีแนวโน้มที่จะไม่คิดไตร่ตรองให้ดี ไม่ได้ นำความรู้ของตนมาใช้ในการตัดสินใจ และไม่ได้คำนึงทางเลือกอื่นอย่างครบถ้วน จึงพ่ายแพ้ต่อสิ่งล่อใจนั้นในที่สุด เกิดเป็นพฤติกรรมซื้อของโดยฉับพลัน (impulse buying)

ทางแก้ไขพฤติกรรมซื้อลอตเตอรี่เกินควรสามารถทำได้ด้วยการส่งเสริมความรู้ทางการเงิน (financial literacy) ซึ่งครอบคลุมทั้งการเพิ่มความรู้ และการส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีทักษะในการควบคุมตนเองในด้านความรู้ภาคส่วนต่างๆ สามารถเข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับผลตอบแทนที่ถูกต้อง ผลเสียของการติดลอตเตอรี่แก้ไขความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง โดยอาจจะเป็นในรูปแบบของการเข้าไปพูดคุย การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ

ส่วนในด้านทักษะการควบคุมตัวตนเองนั้น วิธีการที่มีประสิทธิผลดีคือเครื่องมือที่เรียกว่า commitment device หรือ การชักชวนให้กลุ่มเป้าหมายตั้งเป้าหมายขึ้นมาอย่างเป็นทางการ เช่น ระบุรวมชัดเจน และอาจมีผลลัพธ์บางอย่างเกิดขึ้นหากทำได้ตามเป้าหมายหรือไม่สามารถทำได้ตามที่ตั้งใจไว้ เช่น จะไม่ซื้อลอตเตอรี่เกิน 160 บาทต่อเดือน หากทำไม่สำเร็จ จะบริจาคเงินให้กับวัด 50 บาท

commitment device จะสร้างความรับผิดชอบ (accountability) ขึ้นมา และทำให้เกิดการคิดไตร่ตรองก่อนตัดสินใจซื้อลอตเตอรี่ อย่างไรก็ตาม commitment device สามารถใช้ได้กับเฉพาะผู้ที่ตระหนักถึงปัญหาของตน และมีความต้องการแก้ไขปัญหา จึงจำเป็นต้องมีมาตรการอื่นควบคู่ไปด้วย คือ การส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมาย

มีการจัดบันทึกรายรับ-รายจ่าย เพื่อตระหนัก
รู้ว่าตนเองเสียเงินหรือได้เงินจากลอตเตอรี่
มากกว่ากัน และซื้อมากเกินไปหรือไม่

อีกมาตรการคือ การทำให้ผู้ซื้อตระหนัก
ถึงทางเลือกอื่นที่น่าจะคุ้มค่ากว่า เช่น การ
เขียนไว้ที่ใบสลากว่าเงินที่คุณกำลังจะจ่ายนั้น
สามารถซื้อข้าวให้ลูกได้สองมื้อ เพื่อแก้ไข
ปัญหาที่ผู้บริโภคมักไม่ได้คิดถึงทางเลือก
อื่นๆ ในขณะที่กำลังตัดสินใจซื้อ

นอกจากนี้ ดังที่กล่าวไปแล้วว่าคนจนซื้อ
ลอตเตอรี่ส่วนหนึ่งเพราะความรู้สึกด้อยกว่า
อยากรวยขึ้น แต่ไม่สามารถหาช่องทางอื่น
ในการยกระดับฐานะได้ นอกจากการหวังพึ่ง
ลอตเตอรี่ ดังนั้น รัฐจึงควรส่งเสริมให้คนจน
สามารถหารายได้เพิ่มขึ้น ลดความเหลื่อมล้ำ
ทางโอกาส อาทิ การส่งเสริมความเท่าเทียม
ในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ การช่วย
จัดหางาน เพื่อให้คนเหล่านี้มีความรู้สึก
ว่าตนเองมีความสามารถที่จะหลุดพ้นจาก
ความยากจนได้โดยไม่ต้องพึ่งลอตเตอรี่

อย่างไรก็ตาม รัฐสามารถนำเอาความ
นิยมซื้อลอตเตอรี่นี้มาใช้เป็นเครื่องมือช่วย
ให้คนจนมีเงินออมเพียงพอสำหรับใช้จ่าย
หลังเกษียณ เปลี่ยนอุปสรรคให้เป็นโอกาส
ซึ่งเครื่องมือนั้นก็คือ “สลากออมทรัพย์”
รัฐควรปรับปรุงสลากออมทรัพย์ประเภทต่างๆ
เพื่อจูงใจให้คนจนหันมาซื้อแทนการซื้อ
ลอตเตอรี่มากขึ้น เช่น ให้สามารถเลือกเลข
เองได้ และเพิ่มช่องทางจำหน่าย เป็นต้น

(บทความนี้เป็นหนึ่งในผลงานโครงการ
วิจัย มาตรการที่ได้ผลในการส่งเสริมการ
วางแผนทางการเงินของประชากรไทย
สำหรับสังคมอายุยืน โดยการสนับสนุนของ
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)